

Ks. prof. dr hab. Mirosław Stanisław Wróbel
Kierownik Sekcji Nauk Biblijnych
Kierownik Katedry Filologii Biblijnej
I Literatury Międzytestamentalnej
Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Aleje Raławickie 14
20-950 Lublin

Lublin, 18.12.2021 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Barbara Marcinkowska, *Modlitwa Maryi w dziele Łukaszowym*, Tarnów: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie 2021, ss. 312.

W wielu religiach istotnym elementem kontaktu z Absolutem jest modlitwa. W różnych religiach ma ona różną treść i różne formy. Stąd dla poszczególnych wyznawców jawi się wielka potrzeba, aby wydobywać z niej istotne elementy, które kształtują specyfikę różnych duchowości. Dla wyznawców Jezusa Chrystusa ważnym jest głębsze wniknięcie w tradycję żydowską, w obrębie której kształtuje się *novum* duchowości chrześcijańskiej. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej pt. „Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej”, omawiając relację pomiędzy Starym i Nowym Testamentem akcentuje trzy istotne elementy: 1. Ciągłość; 2. Brak ciągłości; 3. Postęp (zob. nr 64-65). Elementy te są dobrze widoczne w zagadnieniu dotyczącym modlitwy Maryi. Tematyka ta wzbudziła zainteresowania badawcze pani mgr lic. Barbary Marcinkowskiej, która pod kierunkiem ks. prof. Piotra Łabudy napisała rozprawę doktorską pt. „Modlitwa Maryi w dziele Łukaszowym”.

1. Cel i metoda pracy

Już we wprowadzeniu doktorantka jasno formułuje cel swojej pracy, która ma „stanowić próbę naukowego spojrzenia na wyrażone w tytule zagadnienie, z nadzieją pogłębienia tajemnicy Maryi jako nauczycielki i przewodniczki w szkole modlitwy współczesnego człowieka” (s. 6). Wyznaczony przez siebie cel stara się ona konsekwentnie realizować w całej swej pracy. We wprowadzeniu przytoczony jest także krótki *status quaestionis* dotychczasowych badań na temat Maryi jako wzoru modlitwy. Wśród współczesnych pozycji polskojęzycznych na pewno wartościową dla pracy może być pominięta przez doktorantkę

książka profesorska ks. Andrzeja Najdy pt. „Paradygmaty życia rodzinnego w Ewangelii wg św. Łukasza”, Warszawa: Wydawnictwo naukowe UKSW, Warszawa 2019, w której znajduje się wiele ciekawych koncepcji związanych z kontekstem trzeciej Ewangelii oraz najnowsza obcojęzyczna bibliografia dotycząca treści zawartych w Ewangelii według św. Łukasza i osoby autora. We wprowadzeniu podane są także metody badawcze zastosowane w pracy (metoda historyczno-krytyczna i metoda lingwistyczna). Autorka w sposób poprawny aplikuje przywołane metody o charakterze diachronicznym i synchronicznym w swojej rozprawie.

2. Struktura i treść pracy

Niniejsza rozprawa doktorska złożona jest z pięciu rozdziałów poprzedzonych wprowadzeniem (s. 5-14). Rozdział pierwszy (s. 15-37) pt. „Pozabiblijne tradycje modlitwy w starożytności” omawia w sposób lapidarny religie starożytnych kultur: Mezopotamii, Egiptu, Fenicji, Grecji i Rzymu. Tematyka tego rozdziału ukazuje istotny kontekst modlitwy zawartej na kartach biblijnych.

W rozdziale drugim (s. 38-105) pt. „Modlitwa i modlący się ludzie” podjęto najpierw problematykę dotyczącą modlitwy w tradycji Starego Testamentu (terminologia, miejsca kultu, osoby sprawujące kult, formy kultu, kalendarz i święta Izraela oraz przykłady modlitwy starotestamentalnej). Następnie ukazano modlitwę w tradycji Nowego Testamentu (terminologia, modlitwa Jezusa, modlitwa św. Pawła oraz modlitwa pierwotnego Kościoła).

Rozdział trzeci (s. 106-217) zatytułowany „Maryja w Łukaszej Ewangelii dzieciństwa” stanowi analizę literacką perykop zawartych w pierwszych dwóch rozdziałach trzeciej Ewangelii, które dotyczą Matki Jezusa (Zwiastowanie Maryi - Łk 1,26-38; Nawiedzenie - Łk 1,39-56; Narodzenie Jezusa - Łk 2,1-20; Ofiarowanie w świątyni - Łk 2,33-35; Odnalezienie Jezusa w świątyni - Łk 2,41-52). Doktorantka omawia tradycję i redakcję poszczególnych perykop oraz podejmuje udaną próbę analizy egzegetycznej.

W rozdziale czwartym (s. 218-245) pt. „Maryja w działalności publicznej Jezusa w przekazie św. Łukasza” autorka omawia pozostałe perykopy wzmiankujące osobę Maryi w Ewangelii Łukasza (Prawdziwi krewni Jezusa - Łk 8,19-21) i w Dziejach Apostolskich (Wspólnota pierwotnego Kościoła - Dz 1,12-14). Aby lepiej oddać treść tego rozdziału można zaproponować bardziej precyzyjny tytuł „Maryja w działalności publicznej Jezusa i pierwotnego Kościoła w przekazie św. Łukasza”. W rozdziale tym zostaje omówiona tradycja i redakcja analizowanych perykop oraz przeprowadzona jest egzegeza badanych tekstów.

Rozdział piąty (s. 246-273) zatytułowany „Maryja jako orantka - wnioski teologiczne” stanowi omówienie teologicznych aspektów wcześniej analizowanych Łukaszkowych tekstów.

Doktorantka zwraca w nim uwagę na modlitwę i pobożność Świętej Rodziny, na rolę świątyni jerozolimskiej, na paradygmatyczną funkcję modlitwy Maryi. W rozdziale tym zwraca też uwagę na związek obrazu Maryi jako orantki z autorem trzeciej Ewangelii – św. Łukaszem.

Po treściwym zakończeniu (s. 274-280) zostaje przedstawiona bibliografia (s. 281-312), którą doktorantka dzieli na: 1. Źródła – wyodrębniając tu źródła biblijne, źródła pozabiblijne (teksty z Qumran, apokryfy, inne i dokumenty Kościoła); 2. Komentarze; 3. Opracowania szczegółowe; 4. Opracowania ogólne; 5. Słowniki i pomoce.

3. Ocena pracy

Rozprawa doktorska pani mgr lic. Barbary Marcinkowskiej zasługuje na uznanie. Treść pracy jest zgodna z tytułem. Autorka w sposób metodologicznie poprawny ukazuje najpierw szerszy kontekst historyczny, religijny i kulturowy starożytnych cywilizacji, aby lepiej wniknąć w zagadnienie modlitwy w Starym i Nowym Testamencie, a następnie skoncentrować się na tekstach ukazujących Maryję jako orantkę w dziele Łukasowym. Praca napisana jest językiem logicznym i klarownym. Tekst jest starannie przejrany pod względem stylistycznym i gramatycznym. Tylko sporadycznie zdarzają się literówki. Wnioski zawarte w pracy są rezultatem wcześniejszych badań nad tekstem Ewangelii według św. Łukasza i Dziejami Apostolskimi w szerszym kontekście źródeł biblijnych i pozabiblijnych. Analizy historyczne, literackie, egzegetyczne i teologiczne są poparte wieloma przypisami pochodzącymi zwłaszcza z literatury polskojęzycznej, ale czasem pojawiają się także odniesienia do komentarzy i opracowań obcojęzycznych. Autorka choć posługuje się wieloma źródłami i opracowaniami, to jednak potrafi samodzielnie ocenić różne propozycje interpretacyjne i dokonywać ich doboru do swoich badań. Dużym walorem pracy są krótkie podsumowania po każdym rozdziale, w których w sposób syntetyczny doktorantka streszcza analizowany przez siebie materiał badawczy dokonując także swoistego prognostyku do treści podejmowanej w kolejnym rozdziale.

Słabym punktem pracy jest bardzo powierzchowna krytyka tekstualna lub jej brak w analizowanych tekstach. Można to wytłumaczyć dużą ilością badanych tekstów, aby obraz Maryi jako orantki był jak najbardziej kompletny. Dobra egzegeza zawsze jednak bazuje na solidnej krytyce tekstu. W opisach instytucji funkcjonujących w starożytnym Izraelu niekiedy brak jest chronologicznego uporządkowania (np. na s. 64 świątynia, synagoga, sanktuarium). W niektórych analizach brak jest ścisłego rozróżnienia pomiędzy tekstem natchnionym a literaturą apokryficzną. W przypisach zawierających więcej pozycji dobrze jest wprowadzić porządek chronologiczny (zob. jego brak np. w przypisie 16). Gdy w kolejnych przypisach pojawia się

ta sama pozycja, wówczas nie trzeba stosować pełnego zapisu, ale wystarczy zastosować: Tamże z podaniem strony (zob. np. przypisy 159 do 165). Obszerna bibliografia na końcu pracy jest podzielona w sposób poprawny. Można jedynie w źródłach pozabiblijnych zlikwidować tytuł „Inne” - a szczegółowo wyodrębnić źródła starożytne, źródła judaizmu hellenistycznego i źródła rabiniczne. Przy analizie terminologicznej i egzegetycznej doktorantka używa słów hebrajskich i greckich. Brak jest jednak koherencji w zapisie, gdyż w korpusie pracy terminy hebrajskie zapisywane są kursywą a terminy greckie czcionką grecką. W zapisie terminologii greckiej należy także zwrócić uwagę na koherencję oraz na poprawny zapis akcentów i przydechów. Przed ewentualną publikacją niniejszej dysertacji trzeba to ujednolicić. Zamiast zapisu „Jahwe” zastosować w korpusie całej pracy - JHWH lub Pan. Numerację przypisów zaczynać w każdym rozdziale od nowa, gdyż w końcowej części pracy występują już czterocyfrowe przypisy.

Konkluzja

Praca doktorska pani mgr lic. Barbary Marcinkowskiej pomimo drobnych braków zasługuje na pozytywną ocenę. Doktorantka formułuje swoje konkluzje w oparciu o specjalistyczne badania nad tekstem biblijnym realizując swój cel ukazania tajemnicy Maryi jako nauczycielki i przewodniczki w szkole modlitwy współczesnego człowieka. Stawiam więc wniosek do Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie obejmującej Wydział Teologiczny Sekcja w Tarnowie o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Podczas lektury pracy zrodziły mi się następujące pytania:

1. Na ile modlitwa Maryi może stać się paradygmatem modlitwy dla współczesnego człowieka?
2. W jaki sposób teksty Ewangelii Łukaszej i Dziejów Apostolskich o Maryi interpretuje św. Jan Paweł II w encyklice „Redemptoris Mater”?

Ks. Mirosław S. Wróbel
Ks. Mirosław S. Wróbel